

TUOMAS LAINE-FRIGREN & KARIN ZETTERQVIST NELSON

Barnförflyttningar under andra världskriget

Finska och svenska barnexperters syn på barn och psykisk hälsa

I september 1944 publicerades artikeln *Råd till de finska barnens svenska föräldrar* i en vid denna tid välkänd tidskrift, *Tidskrift för barnavård och ungdomsskydd*, tillika organ för Svenska fattigvårds- och barnvårdsförbundet. Författaren var den svenske barnpsykiatrikern Sven Ahnsjö, som med sin artikel riktade sig till fosterföräldrar som tagit emot finska barn. Förflyttningen av finska barn till Sverige ingick i den omfattande evakueringsaktion som inleddes 1939 efter att Finland anfallits av Sovjetunionen. Totalt resulterade aktionen i att ca 70 000 barn förflyttades till Sverige för en kortare eller längre period. För barnen innebar den svenska humanitära hjälpen ofta bättre vård och hälsa samt högre levnadsstandard än vad det finska samhället kunde erbjuda under kriget, men den innebar också upprepade miljöombyten och överraskande uppbrott från välbekanta, trygga människor och livsmiljöer.¹ I artikeln påpekade också Ahnsjö att syftet med evakueringen av barnen var ”att befria dem från svält och andra umbäranden”.² Vidare skrev han att

-
1. Ann Nehlin, *De finska krigsbarnen. Ett nordiskt familjedrama* (Stockholm 2024); Tuomas Laine-Frigren, *Sotalasten monet elämä. Pohjoismainen lastensiirto ja sen seuraukset* (Helsinki 2024).
 2. Sven Ahnsjö, 'Råd till de finska barnens svenska föräldrar', *Tidskrift för barnavård och ungdomsskydd* (1944:6), s. 227.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

[...] evakueringen ej betydligt så mycket för att skona barnen från skräck och andra själsliga lidanden, sådana t.ex. som flygbombardemangen medföra. Barnet beröres nämligen i regel ej av bombningar på samma sätt som en vuxen utan ser helt annorlunda på situationen.³

Vad menade Sven Ahnsjö med dessa påståenden? Var inte syftet med transporter av finska barn till Sverige att skona dem från flygbombningarnas ”skräck och andra själsliga lidanden”? Nej, menade Ahnsjö, i jämförelse med vuxna ser barn ”helt annorlunda på situationen”. Barn drabbades däremot av effekterna av förflyttningen, fortsatte han

[...] att barnen genom överflyttningen till främmande förhållanden ställas inför själsliga konflikter, och det är dessa som vi böra motverka, så långt det någonsin är möjligt. Hur evakueringens skadeverkningar skola kunna nedbringas inse vi lättast om vi söka sätta oss in i barnets läge. Genom evakueringen har barnen ryckts bort från sina föräldrar och allt vad de vant sig vid och lärt sig att älska.⁴

Ahnsjös råd nådde fosterfamiljer i ett sent skede av barnförflyttningarna, men för honom och andra involverade aktörer var krigets utgång fortfarande oviss. Vidare hade antalet barn som anlände till Sverige ökat föregående år till följd av krigshändelserna i Karelen och norra Finland. I ljuset av tidigare forskning om finländska krigsbarn är Ahnsjös artikel unik i den bemärkelsen att den uppmanar föräldrarna till att se saken ur ”barnets läge” och eftersom den tog i beaktande förflyttningarnas eventuella psykiska inverkan på barnen.

Tidigare finsk och svensk forskning har visat hur barnförflyttningarna genomfördes och motiverades främst med hänvisning till de finska barnens fysiska hälsa, medan barnens sociala och emotionella upplevelser rönt mindre uppmärksamhet. Ahnsjös resonemang om hur de finska barnen drabbades psykiskt av förflyttningarna och hans fokus på barnens upplevelser och emotionella liv förmedlade en annan bild. Resonemanget om hur förflyttningar av barn riskerade att vålla själsligt lidande hade kunnat avslutas med en kritisk kommentar och ett ifrågasättande av evakueringsaktionen i stort, men Ahnsjö hade en annan avsikt med artikeln. Hans konkreta råd och upplysningar till fosterföräldrarna om hur barnens oro, ängslan och ilska borde bemötas syftade till att *förbättra* förutsättningarna för mottagandet i Sverige.

3. Ahnsjö, 'Råd till de finska barnens svenska föräldrar', s. 228.

4. Ibid., s. 228.

I artikelns inledning framhöll han att evakueringen var en ”hjälpform” som i ”framtiden kan komma att utvecklas”.⁵

Hur ska vi förstå Ahnsjös artikel? Utifrån vilka kunskapsgrunder resonerade han när han beskrev barns sociala och emotionella liv och effekterna av att ”ryckas bort” från ett välkänt hem och föräldrar? I den här artikeln vill vi närmare undersöka barnexperternas förhållnings-sätt till barn och till barns emotionella upplevelser i samband med evakueringen till Sverige. Vilken roll spelade den psykiska hälsan när experter och andra involverade aktörer motiverade och genomförde evakueringar av finska barn till Sverige under andra världskriget? Hur tog detta sig uttryck i facktidsskrifter riktade till aktörer inom barnhälsofältet?

För att besvara dessa frågor tar vi avstamp i Ahnsjös artikel och analyserar den i relation till vad andra relevanta barnexperter skrev om barnflyttningarna. Vi visar hur Ahnsjös resonemang var i linje med den syn på barn som var rådande bland både barnexperter och drivande aktörer för evakueringsaktionen. Detta socialpediatriska perspektiv omfattade en syn på barn som unika individer med känslor och ett inre psykologiskt liv. Frågan om barns *psykiska hälsa* var mot denna bakgrund varken ny eller främmande i sammanhanget. Lika självklart som barn tillskrevs fysiska behov ansågs de även ha psykiska behov. Barnets psykiska välmående tillgodosågs bäst genom ett stabilt hem där vuxna med vänlighet och värme bemötte barnets behov av både fysisk och psykisk omsorg, inte bara tillfälligt utan över en längre tid. I första hand ansågs de biologiska föräldrarna vara bäst lämpade för att skapa denna goda miljö, men om de inte förmådde tillgodose sina barns grundläggande behov fanns det andra sätt att lösa situationen.

Barndomshistoria, barnsyn och ideologikritik

Teoretiskt utgår vi från barndomshistoria, som fokuserar dels på barnens roll i historien och dels på ideologiska konstruktioner av barn, eller med andra ord *synen på barn* som är historiskt situerad och föränderlig beroende på sociala och kulturella omständigheter.⁶ I vår analys av

5. Ahnsjö, 'Råd till de finska barnens svenska föräldrar', s. 226.

6. Bengt Sandin & Gunilla Halldén (red.), *Barnets bästa. En antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering* (Eslöv 2003); Astri Andresen et al. (red.), *Barnen*

barnsynen har vi inspirerats av ideologikritikens begreppsapparat.⁷ Det innebär i praktiken att vi identifierar och analyserar idéer om barn som reflekteras i källorna, både i termer av vad ett barn *är* och vad ett barn *behöver*. Termen ideologi härstammar etymologiskt från grekiskan (”läran om idéer”) och är ett analytiskt begrepp med en lång tradition inom samhälls- och historievetenskapen.⁸ Vi anknuter till en ideologikritisk tradition som definierar ideologi som ett fenomen som ”konstituerar vår relation till världen och således bestämmer horisonten för våra tolkningar av världen”.⁹ Ur detta perspektiv utgör ideologier en given del i människors sociala värld och i deras sätt att tolka och förstå sin omvärld. Analysen syftar till att utforska idéer i relation till kontext och idéernas ”ursprung, effekter och funktioner”.¹⁰ Det handlar också om ett intresse för maktdimensioner och hur ideologier styr föreställningar och uppfattningar.¹¹

Ett centralt begrepp i detta sammanhang är hegemoni, som syftar på ett tillstånd där en ideologi uppnår en status som ett *till synes självklart* och *naturligt* sätt att uppfatta en viss fråga, vilket i vårt fall handlar om sättet att se på barn. Vår analys är i linje med den så kallade positiva ideologikritiken, vilket innebär att idéer studeras i relation till en viss historisk tidpunkt och till det specifika sociokulturella och institutionella sammanhanget.¹² Det här innebär i praktiken att identi-

och välfärdspolitik. *Nordiska barndomar 1900–2000* (Stockholm 2011); Antti Malinen & Tuomo Tamminen, *Leikitäänkö? Lasten kaverisuhteet 1900-luvun Suomessa* (Helsinki 2022); Tuomas Laine-Frigren, ’Paluumuuttajalapsen 1940–1950-luvun Suomessa. Metodologia reittejä lapsuuden historiaan’, Kaisa Vehkalahti, Sanna Lipkin, Essi Jouhki, Tiina Kuokkanen & Johanna Sitomaniemi-San (toim.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen* (Helsinki 2022), s. 395–422; Johanna Sköld & Malin Arvidsson (red.), *För barnens bästa eller samhällets nytta. Allmänna barnhusets historia under 400 år* (Stockholm 2025).

7. Evelina Johansson Wilén, Tomas Wedin & Carl Wilén, ’Ideologikritikens återkomst’, Evelina Johansson Wilén, Tomas Wedin & Carl Wilén (red.), *Ideologikritik* (Lund 2021), s. 1–44. Se också Göran Bergström & Kristina Boréus, ’Idé- och ideologianalys’, Göran Bergström & Kristina Boréus (red.), *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (Lund 2005), s. 149–180.
8. Bergström & Boréus, ’Idé- och ideologianalys’, s. 150.
9. Rahel Jaeggi, ’Rethinking ideology’, Boudewijn de Bruin & Christopher F. Zurn (eds.), *New Waves of Philosophy* (London 2009), s. 64. Se också Johansson Wilén et al., ’Ideologikritikens återkomst’, s. 20.
10. Johansson Wilén et al., ’Ideologikritikens återkomst’, s. 31.
11. Bergström & Boreus, ’Idé- och ideologianalys’, s. 176.
12. Detta till skillnad från en ”negativ” ideologikritik som drivs av ambitionen att frilägga ”falsk ideologi” och synliggöra orättfärdig maktutövning.

fiera hurdana idéer och tolkningsramar om vad ett barn är och vad ett barn behöver som reflekteras i det granskade materialet och som motiverade förflyttningarna av finska barn till Sverige.

Källmaterialet består av artiklar från facktidskrifter i Finland och Sverige.¹³ Det material vi analyserat för denna artikel handlar om barnförflyttningarna under andra världskriget. Materialet har samlats in under två tidigare av varandra oberoende forskningsprojekt. De svenska artiklarna valdes ut efter en genomgång av vetenskapliga tidskrifter från perioden 1930–1959, i vilka fokus låg mer generellt på frågor om barns psykiska hälsa, men även på de finska barn som kom till Sverige under andra världskriget. Det finska materialet insamlades under ett tidigare forskningsprojekt som undersökte evakuerade barns erfarenheter samt hur samtida medicinska experter förstod och beskrev dessa erfarenheter. Ibland kompletterar vi analysen av krigstida artiklar i facktidskrifter inom medicin och social barnvård med utvalda medieartiklar som är centrala för vår diskussion om hur barns psykiska hälsa debatterades i Finland och Sverige. Generellt sett är det viktigt att notera att det i både finska och svenska facktidskrifter fanns förhållandevis få artiklar om finska krigsbarn.¹⁴

Finsk-svenska barnförflyttningar ur ett internationellt perspektiv

I dag finns det ett omfattande forskningsfält rörande evakueringsaktioner av barn och unga bort från krigszoner under andra världskriget. Om vi lyfter blicken ut mot Europa under krigsåren 1939–1945

-
13. Våra källor är artiklar som finska och svenska experter publicerade i olika akademiska tidskrifter och facktidskrifter. Med undantag för *Zeitschrift für Kinderpsychiatrie* publicerades alla artiklarna för en svensk och/eller nordisk publik (*Tidskrift för barnvård och ungdomsskydd*, *Läkartidningen*, *Socialmedicinsk tidskrift*, *Social årsbok*, *Acta Psychiatrica Scandinavia*, *Nordisk psykologi*, *Nordisk medicin*) eller på finska (*Duodecim*, *Huoltaja*, *Epione*, *Suomen lääkäriiliiton aikakauslehti*, *Lastentarha*).
 14. Till exempel i *Suomen lääkäriiliiton aikakauslehti* nämndes inte barntransporterna en enda gång under kriget – detta trots att läkare deltog i evakueringsresorna och att resorna utomlands i de flesta fall föregicks av en läkargranskning. Man kan rentav anse detta vara lite besynnerligt. Läkarkårens uppfattning om hur angelägna barnförflyttningarna var har ännu inte studerats särskilt ingående. Det kan till exempel hända att vissa distrikts- och kommunalläkare hade en helt annan uppfattning om hur akut livsmedelssituationen var eller hur nödvändigt hela projektet var än vad ledande läkare som drev nordiskt samarbete hade. Det är visserligen svårt att studera läkarnas uppfattning eftersom de sällan skrev om ämnet under kriget. Helene Laurent, *Asiantuntijuuus, väestöpolitiikka, sota. Lastenneuvoloiden kehittyminen osaksi perusterveydenhuolto 1904–1955* (Helsingin yliopisto 2017), s. 194–195.

står det klart att barnförflyttningarna från Finland till Sverige (och tillbaka till Finland) inte var något ovanligt projekt. I boken *'For Their Own Good'. Civilian Evacuations in Germany and France, 1939–1945* (2010) belyser Julia Torrie hur evakueringsplaner var nära förknippade med befolkningspolitik och sociala reformer.¹⁵

In many ways, evacuations are huge social welfare programs, for governments must convince people to leave their homes, transfer them to safer areas, and look after their financial, physical, and psychological well-being [...] Most unsettlingly, evacuations divide families, sending children and mothers away to the countryside while other family members stay home to work [...] Evacuations balance delicately on the borders between state paternalism, coercion, and public tolerance.¹⁶

När kriget bröt ut i Europa 1939 kom nationella evakueringsplaner att prövas i praktiken, men även andra förflyttningar av civila genomfördes i mer eller mindre organiserade former. I fråga om barn var det inte alls ovanligt att de, utan familj och föräldrar, förflyttades över både nationella gränser – såsom de finska barnen – och inom det egna landet, antingen som ett resultat av en förhandsplanerad evakuering eller till följd av ett hastigt uppbrott eller flykt bort från krigszoner. Många barn räddades fysiskt undan flygbombningar och militära strider, men detta ledde även till att flera barn blev föräldralösa och hemlösa, förlorades eller fördrevs.¹⁷

Tidigare forskning om barntransporter och evakueringsaktioner belyser hur omständigheterna skiljde sig åt och hur de motiverades ideologiskt på olika sätt. I sin omfattande undersökning av barntransporter och räddningsaktioner i Europa under andra världskriget skriver Tara Zahra att det inte fanns något ”universellt barn” utan att synen på barn skiftade med sociala och kulturella omständigheter.¹⁸ Insatser som genomfördes för att rädda barn undan krig och svält motiverades ofta med att barn är oskyldiga och sårbara offer, vilket inte sällan flätades samman med idéer om barn som *nationens biologiska framtid*.¹⁹ Forskning har också visat hur sättet att motivera evakueringsprojekt skiftade

15. Julie Torrie, *'For Their Own Good'. Civilian Evacuations in Germany and France 1939–1945* (New York 2010).

16. Torrie, *'For Their Own Good'*, s. 1.

17. Tara Zahra, *The Lost Children. Reconstructing Europe's Families after World War II* (Cambridge, Ma. 2011).

18. *Ibid.*, s. 9.

19. *Ibid.*, s. 244.

beroende på den nationella kontexten. Studier av brittiska respektive franska evakueringar under andra världskriget har belyst intressanta nationsspecifika särdrag i sättet att se på barns emotionella liv och relationer i samband med evakueringar. De engelska evakueringarna av barn från större städer till landsbygden undan det tyska bombardemanget utvärderades under aktionens genomförande av psykologer och barnpsykiatriker.²⁰ Välkända experter, bland annat John Bowlby, Susan Isaacs och Anna Freud som alla hade en psykoanalytisk bakgrund, genomförde undersökningar av de evakuerade barnens fysiska och psykiska hälsa. Enligt barnexperterna pekade resultaten på att separationen från mödrar och familj utgjorde en större belastning på barnets psyke jämfört med att stanna kvar med modern och familjen i krigszonen.²¹

I Frankrike genomfördes evakueringar utan utvärdering och kritik. Nutida forskning hänför detta till en annorlunda syn på barn som betonade vikten av barns självständighet. Den var starkt socialt förankrad i en föreställning som var nära förknippad med den etablerade franska traditionen att sommartid skicka barn till kolonilikhande lägerverksamheter. Sedvänjan motiverades av idén om att stärka barnens självständighet som medborgare i den franska republiken – något som i sin tur ideologiskt banade väg för förflyttningar av barn bort från krig och bomber.²² Den ideologiska skillnaden handlade med andra ord om olika sätt att se på barns psyke, utveckling och behov; i synen på barns psykiska utveckling betonade man i England mor-barn-rela-

-
20. John Welshman, 'Evacuation and social policy during the second world war. Myth and reality', *Twentieth Century British History* 9 (1998:1), s. 28–53; John Welshman, *Churchill's Children. The Evacuee Experience in Wartime Britain* (Oxford 2010); John Macnicol, 'The effect of the evacuation of schoolchildren on official attitudes to state intervention', Harold L. Smith (ed.), *War and Social Change. British Society in the Second World War* (Manchester 1986), s. 3–31; Martin Parsons, *War Child. Children Caught in Conflict* (Chalford 2010); Laura Lee Downs, 'Au revoir les enfants. Wartime evacuation and the politics of childhood in France and Britain, 1939–45', *History Workshop Journal* 82 (2016:1), s. 121–150.
 21. Michal Shapira, *The War inside. Psychoanalysis, Total War, and the Making of the Democratic Self in Postwar Britain* (New York 2013).
 22. Laura Lee Downs, 'Milieu social or milieu familial? Theories and practices of child-rearing among the popular classes in 20th-century France and Britain. The case of evacuation (1939–1945)', *Family and Community History* 8 (2005:1), s. 49–66. Se också Laura Lee Downs, *Childhood in the Promised Land. Working-class Movements and the Colonies de Vacances in France, 1880–1960* (Durham, N.C. 2002).

tioner och familjesammanhållning medan man i Frankrike tillskrev självständighet en mer central plats. Forskare som analyserat dessa skilda förhållningssätt har framhållit att det i bägge fallen handlade om evakuering av barn från arbetarklassen.²³ Denna aspekt har även synliggjorts tydligt i studier av England, Skottland och Finland som fokuserat på hur evakueringar bidrog till att synliggöra barnfattigdom och utsatta familjers levnadsvillkor.²⁴ Barnförflyttning blev på så vis en drivande faktor i samhällsbygget och inom utvecklingen av reformer på familjeområdet, i syfte att motverka strukturellt ojämlika villkor.

I ljuset av internationell forskning om barnevakueringar framträder en viktig skillnad i fråga om det nordiska evakueringsprojektet; barnen förflyttades till ett annat land och mötte ett främmande språk. För flertalet barn blev det också dygnslånga resor. Redan under fredstid hade det i Finland varit ett vanligt överlevnadsknep att tillfälligt skicka barn till släktingar, sommarkolonier eller fosterfamiljer på landet. Men transport till ett annat land undan krig och fattigdom var ändå ett exceptionellt projekt som man i Finland saknade tidigare erfarenhet av. Ideologiska dimensioner av synen på barns emotionella behov och utveckling är en fråga som diskuterats i begränsad omfattning inom tidigare forskning. Tuomas Laine-Frigren har pekat på hur finska barnpsykiatriker betonade barns anpassningsförmåga och hur de ansåg att det inte utgjorde något hot mot barnens psykiska hälsa att skiljas från föräldrar och familj. Den berömde barnläkaren Arvo Ylppö menade på ett liknande sätt att barn borde och kunde anpassa sig till nya omständigheter och till en ny familj.²⁵

Junila och Zetterqvist Nelson har analyserat hur man genomförde särskilda transporter av sjuka finska barn till Sverige för vård. Dessa transporter motiverades ideologiskt genom en barnsyn som definierades av ett tydligt medicinskt perspektiv på barn, nämligen att rädda

23. Lee Downs, 'Au revoir les enfants'.

24. Helene Laurent, 'War and the emerging social state', Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (eds.), *Finland in World War II. History, Memory, Interpretation* (Leiden 2012), s. 315–354; John Stewart & John Welshman, 'The evacuation of children in wartime Scotland. Culture, behavior and poverty', *Journal of Scottish Historical Studies* 26 (2006:1–2), s. 100–120.

25. Tuomas Laine-Frigren, 'Children on the move. Psychiatric encounters with child evacuees returning to post-war Finland', Petteri Pietikäinen & Jesper Vaczy Kragh (eds.), *Social Class and Mental Illness* (London 2020), s. 149–176; Laine-Frigren, 'Sotalasten monet elämät', s. 259, 283.

liv oavsett omständigheter. Den tidiga pediatriken, som växte fram under 1900-talets första decennier, fick ett stort genomslag i nordisk social- och välfärdspolitik som ett led i strävan efter att minska spädbarnsdödlighet och dödliga barnsjukdomar.²⁶ I detta sammanhang såg man skiljandet av spädbarn från sina mammor som en självklar medicinsk åtgärd ifall hemmet drabbats av exempelvis tuberkulos. Separationen räddade livet på spädbarnen. På samma grund motiverades sjuktransporterna till Sverige; barnens liv skulle räddas undan sjukdomar och död. Inom medicinsk barnsjukvård rådde vid denna tid en tydlig prioritering av fysisk hälsa på bekostnad av psykisk hälsa; oavsett sociala omständigheter skulle barnets kroppsliga sjukdom behandlas i syfte att rädda barnets liv. Inom det socialpediatriska fältet, med barnläkare verksamma inom den framväxande mödra- och barnhälsovården, hade den här betoningen på fysisk hälsa dock börjat ge vika för nya sätt att se på barn och barndom, inspirerade av den anglosaxiska *child-guidance*-rörelsen och av tankegångar från såväl psykoanalys som barnpsykologi.²⁷

Det saknas dock ännu en ideologikritisk ansats med fokus på hur samtida barnexpertis såg på barns emotionella och sociala liv samt på hälsa i samband med barnförflyttningarna från Finland till Sverige.

De finska barnförflyttningarna

Projektet att evakuera finska barn växte fram ur det utvidgade nordiska samarbetet på 1930-talet, men det största politiska intresset fanns i Sverige. Där föranledde vinterkriget en våg av samhällelig solidaritet med grannlandet som blivit anfallet av en stormakt.²⁸ De första initiativen till att förflytta finska barn till det västra grannlandet kom från inflytelserika svenska kvinnor med goda nätverk och tidigare erfarenhet av att organisera internationella humanitära operationer – den mest

26. Marianne Junila & Karin Zetterqvist Nelson, 'Till Sverige för vård. Barn, barnsyn och befolkningspolitik i ett transnationellt samarbete mellan finska och svenska barnläkare 1942–1948', *Historisk Tidskrift för Finland* 106 (2021:3), s. 477–509. Se också Joel Löw, *Världen, Sverige och barnen. Internationell påverkan på svensk barnpolitik under välfärdsstatens framväxt i mellankrigstidens tidevarv* (Linköping 2020).

27. Theresa Richardson, *The Century of the Child. The Mental Hygiene Movement and the Development of Social Policy in United States and Canada* (New York 1989); André Turmel, *A Historical Sociology of Childhood. Developmental Thinking, Categorization and Graphic Visualization* (Cambridge 2008).

28. Laine-Frigren, 'Sotalasten monet elämät', s. 53–55.

synliga var Maja Sandler, gift med den nyligen avgångne utrikesministern Rickard Sandler. Hon hade redan under spanska inbördeskriget hjälpt barn.²⁹ I december 1939, kort efter vinterkrigets utbrott, grundade Sandler och hennes samarbetspartners *Centrala Finlandshjälpen*, en privat centralorganisation för att koordinera barntransporter och annat humanitärt bistånd som erbjöds Finland.

Under första hälften av 1900-talet kännetecknades internationella barnförflyttningar av att initiativen kom just från inflytelserika privatpersoner och medborgarorganisationer. Statliga aktörer på nationell nivå deltog i projekten ifall de ansåg verksamheten vara politiskt fördelaktig, till exempel ifall de medförde gott renommé. En gemensam nämnare för sådana barnevakueringar som växte till stora projekt var att staten var involverad. Så skedde också i Finland och Sverige, även om det statliga engagemanget tog sig olika uttryck. Den svenska staten kunde på grund av sin neutralitetspolitiska linje inte officiellt delta i barntransporterna, men stödde politiskt och även finansiellt verksamheten som organiserades på frivilligbasis. I direktionen för *Centrala Finlandshjälpen* satt även statens representanter. I Finland var barnförflyttningarna en klart statsstyrd verksamhet. Under vinterkriget ansvarade den halvstatliga centralorganisationen *Nordiska Hjälpcentralen i Finland*, grundad den 13 december, för organiseringen. Under fortsättningskriget inrättades den så kallade *Barnförflyttningsskommittén i Finland*, en ansvarig myndighet för barntransporter underställd Socialministeriet och ledd av magister Elsa Bruun.³⁰

I Sverige kom hjälpen till de finska barnen att spela en särskild roll i en inrikes- och utrikespolitik som reagerade på världskrigets växlingar. Vinterkriget vållade politisk svallning i landet när den politiska ledningen intog en strikt neutralitetslinje, vilket även väckte protester. Ledande svenska politiker ansåg att barnförflyttningar, som väjdade till människors känslor, var perfekta för att minska motståndet mot den svenska neutralitetspolitiken. Genom barntransporter till Sverige kunde medborgarnas hjälpvilja kanaliseras på ett politiskt passande sätt. Den svenska regeringen höll fast vid neutralitetslinjen, men stödde

29. Ibid., s. 31–36; Johanna Sköld & Ingrid Söderlind, ”Vi måste rädda barnen.” Svenska hjälpkommittéer för krigsdrabbade barn i andra länder under 1930- och 1940-talen, *Historisk Tidskrift* 142 (2022:4), s. 541.

30. Pentti Kavén, *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiiroissa Ruotsiin sotimme aikana ja niiden jälkeen* (Helsinki 2010), s. 67–70.

samtidigt politiskt den utbredda biståndsverksamhet som uppstått i civilsamhället.³¹ Finländarna tog emot den erbjudna hjälpen, i både Finland och Sverige upprättades snabbt erforderliga organisationer. Redan i december 1939 avreste finska barn till Sverige med båt från Åbo eller med tåg via Torneå och Haparanda – antingen med sina mödrar eller ensamma.³² Förutom de cirka 8 000 barn som åkte till Sverige reste barn också till Danmark och Norge.

När fortsättningskriget utbröt sommaren 1941 satte evakueringarna i gång på nytt, men nu var den politiska och diplomatiska kontexten för biståndsverksamheten helt annorlunda. Under vinterkriget hade biståndsverksamheten sporrats av viljan att försvara den gemensamma nordiska demokratin, men nu stred Finland vid Nazitysklands sida och anföll över gränsen djupt in i Östkarelen. Med tanke på de nordiska relationerna var konstellationen mycket känslig. I Sverige ville man fortfarande främja goda nordiska relationer och stärka bilden av det hjälpsamma grannlandet, men Finlands bundsförvantskap med Tyskland komplicerade situationen. Dessutom ansåg de västallierade att bistånd till Finland skulle främja fiendens sak. I Sverige började förespråkarna för barnförflyttningar att bearbeta opinionen både i press och i radio samt genom privata kontakter. De förlitade sig på att iver från vinterkriget inte hade falnat och att svenskarna fortfarande ville ta hand om finska barn.

I slutet av 1941 stod det klart att Sverige av diplomatiska och handelspolitiska skäl inte kunde skicka livsmedels- och klädhjälp till Finland,

-
31. Den svenska staten gjorde dock undantag för aktionen att transportera sjuka finska barn till Sverige för vård med hänvisning till en ”humanitära dimension”. Detta möjliggjorde ett avsteg från neutralitetsprincipen, varvid medel anslogs till både transporter och vård i Sverige, se Karin Zetterqvist Nelson & Marianne Junila, ’Gränsöverskridande socialmedicin. Vård av finska sjuka barn i Sverige 1942–1949’, *Socialmedicinsk tidskrift* 5 (2017:4), s. 610–618; Marianne Junila & Karin Zetterqvist Nelson, ’Till Sverige för vård’. På likartade ideologiska grunder beviljades finansiering för mottagande och vård av sårade finska soldater i Sverige, se Tomas Bro, ’Någonting för Finland. Svenska sjukvårdsinsatser i vinterkriget’, *Historisk Tidskrift för Finland* 102 (2017:2), s. 234–254.
 32. En beskrivning av hur den svenska allmänheten mobiliserades via media finns i Johanna Sköld & Ingrid Söderlind, ’Finska barn i svenska hem. Om mobiliseringen av familjer att ta emot främmande barn under andra världskriget’, *Scandia* 82 (2016:1), s. 35–65; Johanna Sköld & Ingrid Söderlind, ’Agentic subjects and objects of political propaganda. Swedish media representations of children in the mobilization for supporting Finland during World War II’, *The Journal of the History of Childhood and Youth* 11 (2018:1), s. 27–46.

eftersom de västallierade behandlade Finland som en fiende. Men trots att möjligheterna till humanitärt bistånd var begränsade kunde man fortsätta stödet till barnen på svensk mark. Utifrån erfarenheterna från vinterkriget skedde detta åter genom privat frivilligverksamhet. I Finland insåg den politiska ledningen senast vid årsskiftet 1941–1942 att Sverige inte kunde skicka hjälp till Finland och att barnförflyttningarna därför skulle bli ett flaggskeppsprojekt för det humanitära biståndet. Det uppstod en sällsam situation där attityden till den erbjudna hjälpen blev en indikator på de nordiska relationerna. På grund av livsmedelsbrist och för att främja goda grannrelationer började allt fler

Bror och syster i en svensk fosterfamilj (Norrköping 1944). KAMU Esbo Stadsmuseum/Finna.

barn skickas till det västra grannlandet. De finska barnen i sin tur blev en sorts hjärtats diplomater. I både finländsk och svensk press beskrevs de som ”brobyggare” och ”ambassadors of goodwill”.³³

Under fortsättningskriget skedde barnflyttningar i två stora vågor. De första transporterna inleddes i liten skala i september 1941 och växte efter årsskiftet till omfattande evakueringar i januari 1942. Vid midsommar hade över 17 000 barn rest till Sverige med statliga transporter. Den första barnflyttningen under fortsättningskriget föranledes inte enbart av kriget. Den var ett samnordiskt barnskyddsprojekt och den offentligt uttalade avsikten var att trygga fattiga finska barns välmående. I Finland framställde myndigheterna också barnflyttningar som ett svar på en annan aktuell utmaning: återuppbyggnaden av Karelen. Den finska armén hade hösten 1941 återerövrat områden som förlorats i vinterkriget och många karelska familjer återvände till sina hemtrakter. Därför beslöt myndigheterna att mödrar i återuppbyggarfamiljer, om de så ville, kunde skicka barn under skolåldern utomlands för omvårdnad.

Under fortsättningskriget inleddes den andra stora evakueringsvågen i februari 1944 efter flygräder mot finska städer, och evakueringarna fortsatte under hösten och ännu följande år. De våldsammaste bombardemangen skedde i Helsingfors och vintern 1944 evakuerades till en början främst helsingforsbarn. Därifrån avreste via gränsstationen i Torneå-Haparanda nio tågkonvojer till Sverige med nästan 5 000 barn inom loppet av några veckor. Också från andra bombarderade städer, såsom Uleåborg, Åbo och Kotka, skickades många barn västerut. Från februari till juni avreste totalt över 16 000 barn till Sverige; 15 000 med tåg och nästan 1 100 med flyg. Efter den sovjetiska offensiven i juni 1944 ökade barntransporterna från Karelen till Sverige som aldrig förr. Familjer och släkter som under kriget återvänt till Karelska näset evakuerades undan röda armén på tio dagar. Det oförutsägbara läget gjorde att man även tömde sådana gränsområden i östra Finland som förblev finska vid fredsslutet. Till följd av massflykten reste tusentals karelska barn till Sverige, antingen genast eller senare på hösten, från förläggningssorter runtom i Finland.

33. Ann Nehlin, 'Building bridges of trust. Child transports from Finland to Sweden during WWII', *War & Society* 36 (2017:2), s. 133–153, 150.

De nordiska barnförflyttningarna framskred alltså inte rätlinjigt utan via flera olika faser och de rättade sig efter det skiftande krigsläget. Många faktorer påverkade beslut som rörde barnen: biståndserbudanden från Sverige, politiska intressen, nordiska relationer och krigsskeden, men även barnskyddsbehov, krigstida samhällsplaneringslogik samt vardagen på hemmafronten med rädslor och förhoppningar gällande framtiden. Mot denna bakgrund vill vi fördjupa oss i hur finländska och svenska barnexperter resonerade kring och förhöll sig till barnevakueringar och frågan om barnens psykiska hälsa. Vi kommer att fokusera på barnsyn och på de normer och värderingar som underbygger argumentationen om vad ett barn *är* och *behöver* som reflekteras i det granskade materialet.

Experter om de finska barnens fysiska hälsa

En genomgång av svenska facktidsskrifter visar att artiklarna om de finska barnen främst handlade om barnens fysiska hälsa och om förekomsten av kroppsliga sjukdomar. I de flesta artiklar var det barnläkare som skrev om organiseringen av transporter från Finland, gällande allt från mottagandet i Sverige till planeringen av återresor. Artiklarna berörde även undersökningsrutiner, diagnoser och behandlingsinsatser ur ett medicinskt perspektiv. År 1940 publicerade Lars Sterner en artikel i *Läkartidningen* om evakueringar i allmänhet, som behandlade även de svenska myndigheternas beredskap att evakuera barn i händelse av krig.³⁴ Två år senare publicerade Sterner ytterligare en artikel om medicinska undersökningar, där han redovisade för sina intryck från Stockholms genomgångshem för finska krigsbarn.³⁵ I samma nummer ingick, direkt efter det ovannämnda, ett inlägg av barnläkaren Einar Rietz, i vilket han påminde om hur viktigt det var med medicinska undersökningar av sådana barn som kom till Sverige via andra organisationer än Hjälpkommittén och som därför *inte* passerade större genomgångshem.³⁶ År 1942 publicerade läkaren Olle Elgenmark, som arbetade vid läkarexpeditionen för *Hjälpkommittén för Finlands barn*,

34. Lars Sterner, 'Några synpunkter på evakuering av barn', *Tidskrift för barnvård och ungdomsskydd* 15 (1940:1), s. 1–4.

35. Lars Sterner, 'Erfarenheter från Genomgångshemmen för finska barn i Stockholm', *Svenska Läkartidningen* 39 (1942:15), s. 1006–1008.

36. Einar Rietz, 'Undersökning av finska barn', *Svenska Läkartidningen* 39 (1942:15), s. 1008–1009.

en längre artikel i *Läkartidningen* om den särskilda insats som utförts för att transportera sjuka finska barn till Sverige för vård.³⁷ Dessutom publicerade samma tidskrift 1945 en artikel av Sigurd Wendt, rubricerad ”Erfarenheter från tjänstgöring som flyktingspediatriker”, som handlade om finska flyktingar, både barn och vuxna, som förflyttats eller flytt till Sverige under slutstriderna i Finland.³⁸

Därtill behandlade några artiklar situationen i Finland och följaktligen indirekt frågan om barntransporterna. I *Socialmedicinsk tidskrift* 1946 återfanns ett bidrag som refererade en finsk årsbok utgiven av *Finlands Centralförbund för Barnskydd och Ungdomsvård*.³⁹ Av referatet framgick att tre kapitel, författade av finska barnexperter, berörde frågan om de finska barnens situation vid hemkomsten och vad den innebar för en fortsatt utveckling av den finska barnhälsovården och det sociala skyddsnätet. I tidskrifterna återkom också korta notiser och annonser som uppmanade läsarna att stödja Finlands sak genom att ta emot finska krigsbarn i sina hem. Denna trend var tydligare under de första krigsåren, under fortsättningskriget övergick annonserna i stället till att uppmana barnläkare att erbjuda fri vård till krigsbarn och deras fosterfamiljer för att bidra till Finlands sak.

Finska läkare som kommenterade barnförflyttningarna offentligt menade att projektet framför allt var en förnuftig socialpediatrisk åtgärd. I oktober 1941 intervjuades läkaren A. Uoti från Kajanatrakten i *Kainuun Sanomat*. Många småbarn i detta område hade inte ”fått sina mjölkransoner på flera dagar, inte heller någon annan näring”. Rakitis och anemi spred sig skrämmande snabbt. Läkaren, som sett mycket fattigdom och elände, uppfattade skickandet av barnen till Sverige som en ytterst förnuftig och hälsofrämjande åtgärd:

Några månaders vistelse med riklig och mångsidig näring åstadkommer stora förändringar i undernärda barns hälsotillstånd. De får därmed en starkare grund för sin kroppsliga och själsliga utveckling för många år framåt.⁴⁰

37. Olle Elgenmark, ’Svensk sjukvård för finska barn under år 1942’, *Svenska Läkartidningen* 40 (1943:10), s. 654–662. För en närmare beskrivning av transporterna av finska sjuka barn till Sverige för vård, se Junila & Zetterqvist Nelson, ’Till Sverige för vård’.

38. Sigurd Wendt, ’Erfarenheter från tjänstgöring som flyktingspediatriker’, *Svenska Läkartidningen* 42 (1945:26), s. 1783–1887.

39. ’Barnskyddsfrågor i Finland. Problem och problemställningar av stort intresse’, *Socialmedicinsk tidskrift* (1946:11), s. 241–243.

40. *Kainuun Sanomat* 23.10.1941.

Läkaren Uotis ställningstagande för att värna barnens hälsa hängde direkt ihop med att livsmedelssituationen i Finland höll på att bli kritisk hösten 1941.⁴¹

På våren 1942 skrev Bertil Sourander, länsläkare i Åbo och Björneborgs län, om sina erfarenheter av barnförflyttningar i den medicinska facktidskriften *Duodecim*. Vid det laget hade Sourander redan under flera månader utfört läkarkontroller på avresande barn i Åbo hamn. Han betonade särskilt hur viktiga läkarkontrollerna var – det hade nämligen framgått att många barn som sänts i väg som friska vid ankomsten till Sverige hade konstaterats vara rentav allvarligt sjuka. I Stockholm bekantade sig Sourander med de genomgångshem som inrättats för barn som anlände från Finland. Han var imponerad av de kunniga läkarna, de välorganiserade lottorna som tog emot barnen och de svenska familjernas hjälpsamhet. Souranders text förmedlar tillit till svenskarnas förmåga att erbjuda barnen god omvårdnad, men han reflekterade inte alls över vilka konsekvenser projektet kunde få för barnen själva.⁴²

I tidningen *Huoltaja*, riktad till yrkesfolk inom barnskyddet, skrev barnläkaren Viljo Rantasalo sommaren 1943 om hur sjuka finska barn vårdats i Sverige. Rantasalo var känd för sina insatser för att utveckla den finska barnrådgivningsverksamheten och hade ända från början deltagit i organiseringen av barntransporterna. Centralt för Rantasalos synsätt var att den fysiska och den andliga dimensionen flöt samman: en högklassig fysisk vård bringade barnen ”glädje” och ny ”livslust”. Rantasalo hade bekantat sig med förhållandena bland barnen som skickats till Sverige på inbjudan av det svenska Barnläkarförbundet. Han besökte bland annat Eugeniahemmet, en rehabiliteringsanstalt för vanföra barn. ”Ett sällsamt rum för glädje och ett viktigt terapiredskap för barnen var en stor simbassäng, där de [...] fick öva sina rörelser”, skrev Rantasalo. Han besökte också Amundö tuberkulossanatorium nära Göteborg, som förestods av doktor Gnospelius. Barnsanatoriet vid havet var med Rantasalos ord ”säkerligen ett verkligt underland”. Hindås skolhem, inrättat för flickor som tillfrisknat, var i sin tur en verklig fridens högborg: ”[I Hindås] rådde [...] fullkomlig frid och

41. För en samtida läkares analys av situationen se P. E. Simola, 'Miltä näyttää Suomen nykyinen ravintotilanne', *Duodecim* (1941:3), s. 132–150. Se även Laine-Frigren 'Sotalasten monet elämät', s. 99–101.

42. Bertil Sourander, 'Kokemuksia suomalaisten lasten siirroista Ruotsiin talvella 1941–42', *Duodecim* (1942:6).

stillhet, världen utanför störde på intet vis [...] Under fröken Pakariens energiska ledning trivs barnen utmärkt.”⁴³

Bland de artiklar i svenska facktidskrifter som berörde finska barn som anlände till Sverige fanns två artiklar utan medicinsk vinkling. Den ena publicerades 1942 i *Tidskrift för barn och ungdomsvård* som en inledning och var troligen författad av en eller flera personer i redaktionen. Titeln löd kort och gott ”Finlandsbarnen” och texten påminde om att mottagandet av de finska krigsbarnen ägde rum inom ramen för barnavårdslagstiftningen. Lagen föreskrev nämligen att varje fosterfamilj och barnhem borde inspekteras, även om så sällan skedde i praktiken.⁴⁴ Artikeln avslutades med orden:

Att så som här sker överföra tusentals barn från det egna hemmet och det egna landet till vård hos ett annat, låt vara nära befryndat, folk är en ömtålig och krävande uppgift. Men ingen lär tveka om att det är en uppgift, som nu verkligen tillkommer oss. I tacksamhet och glädje hälsa vi de finska barnen välkomna.⁴⁵

Med andra ord beskrevs mottagandet av finska krigsbarn i Sverige som en krävande, men utan tvekan viktig och möjlig uppgift. Den andra artikeln, ”Råd till de finska barnens svenska föräldrar”, var författad av barnpsykiatern Sven Ahnsjö – det var alltså samma artikel som här utgjorde avstamp till föreliggande diskussion. Som vi beskrev i inledningen användes texten för en broschyr utgiven av *Hjälpkommittén för Finlands barn* och i kommande avsnitt följer en mer ingående analys av artikeln.

Experter om de finska barnens psykiska hälsa och om frågan om barn bör evakueras

Sven Ahnsjö var under 1940-talet en välkänd barnpsykiatriker i Stockholm. Han hade en bakgrund inom socialpsykiatrisk forskning och var nybliven docent i barnpsykiatri. Under följande decennium, när barnpsykiatri fick status av ett särskilt specialistområde inom medicin, utsågs Ahnsjö 1958 till Sveriges förste professor i barnpsykiatri vid Karolinska Institutet.

43. Viljo Rantasalo, ’Suomen sairaa lapset Ruotsissa. Matkahavaintoja’, *Huoltaja* (1943:6), s. 151.

44. [Okänd författare], ’Finlandsbarnen’, *Tidskrift för barnavård och ungdomsskydd* 17 (1942:1), s. 1–2.

45. [Okänd författare], ’Finlandsbarnen’, s. 2.

I sin artikel i *Tidskrift för barnavård och ungdomsskydd* riktade Ahnsjö en övergripande uppmaning till de svenska fosterföräldrarna att förstå barnets situation. Det handlade om ett barn som ”slitits bort från sitt hem” och hur barnet påverkades på ett själsligt plan. Hemmet, fortsatte Ahnsjö, var den plats där barnet förväntades utvecklas till en harmonisk och lycklig individ, som ”en gång väl skola kunna fylla sina plikter i samhället”.⁴⁶ Hemmet utgjorde grundfundamentet för barnet och dess utveckling. Ur detta perspektiv sett ställdes fosterföräldrarna inför en svår uppgift; de förväntades inte bara ersätta föräldrarna, utan också överta deras uppgift att fostra barnet till att bli en vuxen individ. Ahnsjö förklarade att barn i allmänhet lätt anpassade sig till nya miljöer, men tillade att förutsättningarna för anpassning var åldersrelaterade. Spädbarn och yngre barn anpassade sig lättare, och även om de ”reagerar kanske med skrik och otålighet” brukade detta upphöra relativt snabbt. Skolbarn däremot, skrev Ahnsjö, insåg situationens allvar. I detta sammanhang betonade han vikten av att förstå barnet som en individ med ett inre emotionellt liv och en egen ”natur”:

Var och en måste försöka komma underfund med sitt barns natur och söka avgöra vad som passar det barnet bäst. Med klokhet, friskhet och humor övervinnas flertalet av de svårigheter som möta fosterföräldrar lika väl som naturliga föräldrar.⁴⁷

Men, fortsatte Ahnsjö, det allra viktigaste för fosterföräldrarna var ärlighet i fråga om den rådande situationen: ”Barnet bör allt efter dess möjligheter att fatta och förstå få full klarhet om sin ställning.” Ahnsjö underströk hur viktigt det var att aldrig inbilla barnet att fosterföräldrarna var något annat än tillfälliga föräldrar (tant och farbror, inte mamma och pappa). Allra helst borde barnet uppmuntras till att tala om sina föräldrar i Finland och på så vis få hjälp att bevara sina minnen från hemlandet.⁴⁸ Om något verkade oroa barnen, ”sök få reda på det och börja tala om det”, vilket var ett effektivt medel för att hejda en ”sjuklig hemlängtan”. I ett särskilt avsnitt i slutet beskrev Ahnsjö hur barn också kunde uppvisa allvarigare symptom på psykisk oro, såsom sängvätning och vredesutbrott. I en sådan situation rådde han föräldrarna att söka hjälp hos en barnläkare.

46. Ahnsjö, 'Råd till de finska barnens svenska föräldrar', s. 227.

47. *Ibid.*, s. 228.

48. *Ibid.*

Krigsbarn ombord
på båten till Sverige.
Finlands sjöhisto-
riskas museums
bildsamling. FÅA –
SILJA LINE/Finna.

Vilken syn på barn och barns behov underbyggde Ahnsjöes resonemang? Det var en barnsyn som vilade på tre antaganden. För det första antogs varje enskilt barn vara en unik individ med en "egen natur" som, för det andra, utvecklades i och formades av mötet med den omgivande miljön. För det tredje betraktades barnindividens *primärt* som en varelse i utveckling och definierades med två centrala begrepp: anpassning och inläring. Barn antogs besitta en självklar förmåga både att anpassa sig i mötet med omgivningen och att lära sig nya saker. I första hand, skrev Ahnsjö, utgjorde hemmet ett grundfundament som miljö för barnets utveckling. Men om hemmet inte kunde fullgöra sin fundamentala roll gick det att ersätta. De svenska fosterföräldrarna ansågs ha lika goda förutsättningar att axla rollen som ställföreträdande föräldrar för finska barn och att skapa ett alternativt hem och fundament till stöd för barnens utveckling.

Den förmåga till anpassning och inläring som man tillskrev barnen hade ändå sina begränsningar, kopplade till ålder och mognad, något som den omgivande miljön förväntades uppmärksamma och förstå. Om ett barn rycktes upp från en välkänd och trygg miljö för att förflyttas till en ny och okänd miljö, riskerade kraven på barnet att bli alltför höga. Just mot denna bakgrund beskrev Ahnsjö specifika beteenden och uttrycksätt hos barn som var tecken på sårbarhet och behov av extra skydd: sängvätning, aggressionsutbrott, inåtvändhet med mera. Om den nya miljön var mottaglig för barnet och dess individuella natur samt visade vänlighet och klokskap inför barnets specifika sätt att vara, fanns det goda förutsättningar för fosterföräldrarna att skapa en ny, gynnsam utvecklingsmiljö.

Ahnsjö påpekade visserligen att barn drabbades själsligen av förflyttningen, men han ställde aldrig den kritiska frågan om barn över huvud taget borde evakueras. Det fanns inget i hans resonemang som liknade slutsatserna i de engelska undersökningarna, där forskare framhävde riskerna med evakueringen till följd av det hot mot barnets psykiska hälsa som en separation från modern och hemmiljön utgjorde. Tvärtom, menade Ahnsjö, fanns det anledning att utveckla evakueringen som hjälpform. Frågan om huruvida barn bör evakueras hade dock dryftats i ett annat sammanhang några månader före Ahnsjös artikel utkom. Våren 1944 publicerades två artiklar i den LO-ägda dagstidningen *Aftontidningen* under rubriken ”Bör barn evakueras?” Författaren var Alva Myrdal, en socialdemokratisk intellektuell aktör inom den svenska offentligheten som blev känd som författare till den välkända boken *Kris i befolkningsfrågan* (1934), vilken hon skrivit tillsammans med maken Gunnar Myrdal.

Artikeln ”Bör barn evakueras?” hade Alva Myrdal skrivit efter ett besök i Storbritannien några år tidigare. Där hade hon tagit del av evakueringsaktionerna av engelska barn från bombdrabbade städer till landsbygden och dessutom läst in sig på den brittiska forskningen om barns reaktioner på att skiljas från familjen. Resultaten från och diskussionerna kring de engelska undersökningarna hade hon 1942 redovisat i en artikel i *Tidskriften för barnavård och ungdomsskydd*, dock utan att omnämna den pågående verksamheten i Sverige och Finland.⁴⁹

49. Alva Myrdal, 'Barnkammardinstitutioner i krigets Storbritannien', *Tidskrift för barnavård och ungdomsskydd* (1941:5), s. 177–181.

Men efter att paret Myrdal återvänt till Sverige skrev Alva Myrdal två artiklar om förflyttningarna av finska barn inom Norden. Hon framförde tre synpunkter på de pågående nordiska barnförflyttningarna. För det första framhöll hon att evakuering av barn "har psykiska faror, även när den innebär fysiska vinster för de stackars krigshotade barn det är fråga om".⁵⁰ För det andra ansåg hon att man i Sverige borde utföra "vederhäftiga studier över evakueringens verkan på barnen" då den pågående barnförflyttningen var ett "otroligt gynnsamt tillfälle till sociologiskt psykiatriska studier – ovärderliga för vår kunskap om vad miljö och uppfostringspåverkningar kan göra".⁵¹ Myrdal härrörde bägge budskapen ur engelsk forskning som påvisat att barn drabbades psykiskt hårdare av att skiljas från föräldrarna än av att stanna kvar hos sin familj i en krigshärjad miljö: "riskerna av evakueringen har hittills undervärderats, riskerna av bombning övervärderats".⁵²

För det tredje behövde Sverige enligt Alva Myrdal "en organiserad upplysning till fosterföräldrarnas tjänst, om vi skall kunna på bästa sätt ta emot till oss evakuerade barn från grannländerna" (kursivering i originalet).⁵³ Den tredje punkten kan ha bidragit till den svenska Hjälpkommitténs förfrågan till Ahnsjö om att skriva en broschyr med upplysning och råd till svenska fosterföräldrar. I likhet med Ahnsjö yttrade dock inte Myrdal någon kritik mot evakueringsaktionen i stort. Trots att hon redogjorde för evakueringens psykiska faror och de engelska experternas slutsatser, var hennes övergripande budskap att det behövdes mer aktiv forskning inom området. Kunskap om hur miljö och uppfostringsmetoder inverkar på barn behövde studeras ur ett sociologiskt och psykiatriskt perspektiv och evakueringarna erbjöd ett gynnsamt tillfälle att forska i just detta.

En jämförelse mellan Sven Ahnsjös och Alva Myrdals resonemang visar på en ideologiskt likartad syn på barn med betoning på miljöns betydelse för barns utveckling och på barns förmåga till anpassning och lärande. Deras förhållningssätt till frågan om barns psykiska hälsa och till evakueringar uttryckte på ett likartat sätt en tydlig medvetenhet om att barn riskerade att drabbas emotionellt av att lämna sina föräld-

50. Alva Myrdal, 'Bör barn evakueras?', *Aftontidningen* 3.5.1944, s. 5.

51. Ibid.

52. Ibid.

53. Ibid., s. 5–6.

rar eller sin familj och hamna i ett helt nytt sammanhang. Men mot bakgrund av en barnsyn som betonade miljöns roll för barns psykiska utveckling och den tillgängliga expertkunskapen om avgörande faktorer för en god fysisk och psykisk utvecklingsmiljö för barn, landade både Ahnsjö och Myrdal i slutsatsen att evakueringen av finska barn inte utgjorde ett specifikt hot mot barnens psykiska hälsa. Så länge barnen möttes av en miljö som tillgodosåg deras fysiska och psykiska behov kunde deras utveckling fortgå på ett positivt sätt. Det här synsättet på barns behov och utveckling genomsyrade Ahnsjös och Myrdals resonemang, men det var inte alls unikt för dessa bägge experter utan låg helt i linje med den samtida pågående kunskapsutvecklingen inom social barnavård och barnhälsovård i Norden, där man i allt högre grad hade börjat fokusera på barns psykiska utveckling.

Den psykiska barnvården i Norden

I hela Norden existerade under 1940-talet en medvetenhet om barns själsliga och andliga välmående och ett framväxande samhällspolitiskt intresse för barns psykiska utveckling och hälsa. Svenska rådgivningsbyråer, inspirerade av den internationella *child guidance*-rörelsen och den ”nya barnpsykologin”, hade uppstått i större städer på 1920- och 1930-talet, och började småningom även dyka upp i mindre städer. I Stockholm fanns dessutom den inflytelserika Ericastiftelsen som erbjöd barnterapi och rådgivning till föräldrar och som även organiserade en psykoanalytiskt inriktad utbildning för barnterapeuter.⁵⁴

På svenska statens initiativ började man i mitten av 1940-talet också utveckla en rikstäckande psykisk barna- och ungdomsvård, som förväntades erbjuda föräldrarådgivning och stöd till yrkesutövare inom skola och social barnavård. Förslaget hade lite oväntat formulerats av en statligt tillsatt utredning (Ungdomskommittén), som hade fått till uppdrag att föreslå åtgärder för att bekämpa ungdomsbrottslighet.⁵⁵ Att kommitténs första betänkande handlade om psykisk barna- och

54. Åsa Bergenheim, *Varm choklad och psykoterapi. Om Ericastiftelsen i Stockholm* (Stockholm 2013); Karin Zetterqvist Nelson, 'The sandtray technique for Swedish children 1945–1960. Diagnostics, psychotherapy and processes of individualization', *Paedagogica Historica* 47 (2011:6), s. 25–40.

55. Karin Zetterqvist Nelson & Bengt Sandin, 'Psychodynamics in child psychiatry in Sweden. From political vision to treatment ideology, 1945–1985', *History of Psychiatry* 24 (2013: 3), s. 308–325.

ungdomsvård var i själva verket ett uttryck för den syn på barn som genomsyrade Ahnsjös och Myrdals resonemang, nämligen att alla barn föds som individer med höggradig anpassningsförmåga till sin miljö, vilket på gott och ont gör dem formbara i sin psykiska utveckling. Om små barn uppvisar symptom på psykisk utsatthet i skadliga miljöer, bör de bemötas och omhändertas tidigt för att förebygga en skadlig utveckling mot ungdomsbrottslighet och andra former av så kallad social missanpassning. Med hjälp av relevanta samhällsinsatser och expertkunskap fanns det med andra ord goda möjligheter att hejda skadliga utvecklingsprocesser. Psykisk barnavård definierades kort och gott som en förebyggande verksamhet, oavsett ålderskategori och typ av problem.⁵⁶

Den ideologiska barnsyn som genomsyrade planeringen av psykisk barna- och ungdomsvård var förankrad i en psykoanalytiskt präglad förklaringsmodell som kombinerades med sociologisk forskning om miljöfaktorerens betydelse för barns utveckling. Den förstnämnda ansågs förklara det enskilda barnets unika psyke. Frekvent betonade man bakomliggande orsaker till barnets specifika uttryck och beteenden samt vikten av att identifiera dem i ett tidigt stadium i syfte att motverka uppkomsten av missanpassning och abnorma beteenden. Orsakerna härleddes till barns eller ungdomars inre psykiska utveckling ”på känslans område”, som utspelades i relationer till föräldrar och andra vuxna i barnets omgivning. I barns möte med omvärlden spelade omgivande vuxna en central roll som stabila och trygga förebilder att relatera till, även under emotionella inre konflikter och stormar.

Föräldrarnas sätt att relatera till barnet beskrevs som mönsterbildande för barnets utveckling. Psykoanalytiska tankegångar av detta slag antogs handla om individens specifika utvecklingsprocesser som samspelade med miljöfaktorer. När det gällde miljön använde man sig av sociologiska forskningsresultat i argumentationen för att påvisa statistiska samband mellan olämpliga miljöer och så kallad ”psykisk felutveckling”. Ideologiskt skapades en barnsyn som byggdes upp runt en dualism: individ och miljö. Å ena sidan definierades psykisk hälsa i termer av inre emotionella konflikter och komplexa yttringar på ”känslans område”, å andra sidan hänvisades till makrosociologiska faktorer

56. Karin Zetterqvist Nelson, 'Från samhällets barn till egna individer. Barnpsykiatrisk behandlingsideologi 1945–1985', *Scandia* 78 (2012:2), s. 40–67.

som inkluderade allt från basala behov, såsom näringsrik kost och en trygg boendesituation, till föräldrarnas utbildning och barnets skolgång. Kort sagt ägde barns och ungas psykiska utveckling rum i mötet mellan den unga individen och den omgivande miljön.

Även i Finland började tankegångar som betonade barns psykologiska välmående dyka upp på 1930- och 1940-talet. Yrkesmäniskor som studerat i USA och tagit med sig den amerikanska *child guidance*-ideologin till Finland, såsom Margit Borg och Niilo Mäki, betonade familjens och uppväxtmiljöns betydelse och påminde om att dåliga uppväxtförhållanden kunde göra att även ett barn ”med god karaktär” blev ”vanartigt”.⁵⁷ Under kriget uppstod ett nytt psykologiskt tänkande, där man fäste uppmärksamhet vid familjens interna emotionella dynamik. En god uppväxtmiljö beaktade barnens känslor och behov. I Finland betonade till exempel psykologen Arvo Lehtovaara i en artikel från 1942 hur viktigt det var med trygga människorelationer för barns utveckling. Lehtovaara kritiserade ärftlighetsidéerna för att vara ensidiga och konstaterade att den omgivande miljön var det mest avgörande för barnens utveckling trots deras olika ”personligheter”. Förutom familjen inverkade även skolklassen, andra barngemenskaper och den bredare ”sociala miljön” på barnets levnadslopp, men för barn under skolåldern var hemmet ändå den viktigaste platsen. Starka familjeband gjorde också att barn kunde uppleva hemlängtan som mycket smärtsam. Ett barn som blivit åtskilt från sina föräldrar kunde göra sitt yttersta för att återskapa den ”brutna kontakten”. Lehtovaaras reflektioner om barns socialitet och vikten av nära relationer skulle i princip också ha lämpat sig för att diskutera evakueringarna. Hans tankar kunde ha utgjort en god utgångspunkt för att resonera kring vad som egentligen hände med barn om deras nära relationer upprepade gånger klipptes av. Men inte heller i Lehtovaaras artikel var detta väsentligt. Hans fokus låg på en stabil social miljö och ett bestående hem.

Det förefaller som om läkare och psykologer som intresserade sig för frågor rörande barns psykiska hälsa knappast alls tog ställning till barntransporterna under kriget. Ett intressant undantag var barnpsykiatern Torild Brander från Helsingfors. Hans syn på en trygg miljö för barn är betecknande för vår diskussion. Brander tog ställ-

57. Se t.ex. Niilo Mäki, 'Soveltavaa persoonallisuuden tutkimusta. Hiukan case history -menetelmästä', *Valvoja-Aika* 10 (1934), s. 412–417, 490–495.

ning till evakueringarna i en artikel som utkom sommaren 1941. Då var Brander 35 år gammal, men han hade redan hunnit ägna sig åt en mängd olika saker. Före krigsutbrottet hade han varit kommunalläkare i Kyrkslätt, fabriksläkare vid Kemi Oy, amanuens vid Helsingfors barnpoliklinik och uppådsläkare i Nordbottens militärdistrikt. Sedan 1938 hade han förkovrat sitt barnpsykiatriska kunnande som förman för Folkhälsans rådgivningsbyrå för uppfostringsfrågor i Helsingfors och Åbo. Hans doktorsavhandling blev färdig 1936, med bistånd av barnläkaren Arvo Ylppö, och handlade om 376 barn från Helsingfors mellan 7 och 15 år som hade fötts som prematurer. Forskningsresultaten sporrade främst till att förbättra förlösningsförhållandena. År 1941 specialiserade sig Brander på barnpsykiatri vid barnkliniken, ledd av Arvo Ylppö, och senare fick han även läkarrättigheter som specialist på neurologi och psykologi. Under kriget innehade han många ansvarsfulla befattningar, bland annat som överläkare på ett fältsjukhus och verksam vid internmedicinska avdelningar på olika krigssjukhus till slutet av november 1944.⁵⁸

I sin artikel talade Brander om de många faror som krigstiden innebar för barns mentala hälsa. Anhöriga avled, levnadsstandarden sjönk, skolgången blev oregelbunden eller avbröts helt. De vuxna saknade energi för att ta hand om barnen, som ofta lämnades vind för våg. Kriget trängde sig dessutom in i barnens sinnevärld på flera sätt: genom vuxnas samtal, radio och tidningar samt krigsböcker. För barnen var kriget närvarande på många vis. Det allra farligaste var evakueringar och bombardemang. Den 17 februari 1940 bevittnade Brander på nära håll de förödande bombardemangen av Idensalmi som krävde 41 dödsoffer. Som läkare på akutmottagningen mötte han offrens anhöriga och såg mycket smärta och sorg. Brådskande evakueringssituationer var särskilt påfrestande. Snabba avfärder, ofta i knappa kläder och utan egna saker, var fruktansvärda situationer för barn. Tågen som transporterade flyktingarna var smutsiga och mörka.

Tvångsflyttningarnas hårda verklighet fick Brander att betona möjligheterna till på förhand planerad evakuering i lugn och ro. Som exempel nämner han evakueringarna till Sverige under vinterkriget.

58. Laine-Frigren, *Sotalasten monet elämät*, s. 277–278; Sophy Bergenheim, *Yhteiskunnan, kansakunnan ja kansan asialla. Järjestöt, yhteiskuntapolitiikka ja asiantuntijuus Suomessa 1930–60-luvuilla* (Helsinki 2020), s. 118, 122–123.

Pirkko Pusa, ett krigsbarn i Surahammar, Sverige, promenerar med sina svenska föräldrar Brita och Olle Holmgren våren 1942. Museiverket. Etnologisk bildsamling/Finna.

Enligt Brander förebyggde en planerad barntransport till utlandet sådana psykiska problem som direkt dödsskräck kunde vålla hos barnen. En välorganiserad evakuering inom hemlandet vore visserligen ett gott alternativ, men erfarenheter från vinterkriget visade att barnen inte alltid var i säkerhet där. Faran för lufräder var överhängande även längre bort från fronten. Till områden som ansågs vara säkra anlände dessutom en mängd flyktingar från gränstrakter och andra orter, vilket även kunde framkalla ångest hos barn. Sålunda talade Brander varmt för att barn även i framtiden skulle skickas till Sverige:

Jag känner inte till ett enda fall där något barn skulle ha lidit den minsta psykisk skada till följd av evakueringen – tvärtom: en utlandsvistelse innebar för barnen en lärör och inspirerande erfarenhet, varifrån de återvände hem fulla av livsimpulser.⁵⁹

Storskaliga evakueringar utomlands var givetvis inte lätta att organisera. Föräldrarna var ofta motsträviga, visste Brander berätta. I själva verket hade enligt Brander ”många goda chanser” förlorats just på grund av ”föräldrarnas obeslutsamhet”. I egenskap av expert försäkrade han att det i allmänhet inte var svårt för barn att skiljas från föräldrarna. Snarare var det tvärtom: det var föräldrarna som grät över skilsmässan.

Såsom vi konstaterat tyder inget på att finska läkare skulle ha hyst några öppna betänkligheter mot att barn evakuerades till utlandet – snarare hade projektet ett brett understöd inom läkarkåren. Men Branders text var ändå exceptionell i det avseendet att han reflekterade över potentiella utlandstransporter ur ett perspektiv som betonade barns andliga välfärd. Iögonfallande är dock att en specialist på barnpsykiatri uppfattade barntransporterna till utlandet som något nästan uteslutande positivt.

När man läser samtida press står det klart att barntransporter till utlandet väckte känslor och oro för hur barnen skulle klara sig. Tidningarna publicerade, främst i barntransporternas inledningsskede, berättelser om barn som rest till Sverige. Typiskt för dessa skildringar var att man påminde om barnens prövningar, men samtidigt förlitade sig på välviljan och omsorgen hos de vuxna som åtföljde eller mottog dem.⁶⁰

59. Torild Brander, 'Kinderpsychiatrische Beobachtungen während des Krieges in Finnland 1939–1940', *Zeitschrift für Kinderpsychiatrie* 7 (1941) s. 178.

60. Sigyn Alenius, 'Laiva lastenkamarina', *Suomen lasten kiitos Ruotsille* (Helsinki 1943); Lilli Pesonen, 'Lastemme mukana Ruotsiin', *Tulevaisuus: työläiskotien perhelehti* (1944:15–16); *Aamulehti* 9.4.1944.

Barntransporterna till utlandet backades upp av ideologiskt färgade idéer om barns stora anpassningsförmåga samt av tanken om mottagarfamiljernas ömma omvårdnad – den senare baserade sig på antagandet om generell välvilja hos de svenskar som bistod finnarna.

I den offentliga debatten kunde man alltså oroa sig för avskedsstunden, för hemlängtan under evakueringsresan och för andra prövningar under resan, men man talade aldrig om några mer bestående känslor av saknad under barntransporternas tid. Man insåg att evakueringsresorna innebar en stor prövning för barnen både fysiskt och andligt. Samtidigt förväntade man sig ändå redan tidigt självständig handlingsförmåga av barnen och trodde också att de snabbt skulle anpassa sig till nya förhållanden – i detta avseende trodde man att barn var mer anpassningsbara än vuxna.⁶¹ Dessutom tänkte man sig att det välmående som fosterfamiljerna erbjöd skulle kompensera för resans prövningar. Vare sig det handlade om idealism, om önsketänkande eller om ett sätt för vuxna att lindra sina egna farhågor hyste man inom 1940-talets finska offentlighet rätt ofta idén om den terapeutiska kraften som fanns hos kärleken och vänligheten som hägrade vid resans slut. Tidskriften *Lastentarha* skrev:

Men vart barnet än kommer på dessa resor möter det enbart solig vänlighet. Ömheten lyser ur främmande ansikten, hörs ur de främmande orden, klingar som ett smittande skratt, vilket lockar fram ett leende i den utmattade lilla resenärens allvarliga ansikte. Nog känner ett barn på sig att vuxna hyser goda intentioner.⁶²

Samtidigt delade skribenten säkert många läsares oro för hur barnen skulle klara sig. Huru mycket resorna ”måtte belasta barnen!” utbrast skribenten. Dessutom oroade hen sig för hur fattiga, ”fåordiga” och ”folkskygga” finska barn skulle klara sig ute i stora världen:

Barn från gränstrakter långt ute i obygderna hamnar bland människor, folkskygga anförtros i främmande händer, transporteras till staden, sätts på tåget, matas på stationerna, vyssas till sömns i vagnar på främmandes order, bland främlingar. Just när [de] börjar vänja sig vid omgivningen, ska de bort från tåget och från redan lite bekanta tanter, ombord på båten till nya och en enorm barnaskara. Och sedan till främmande land, till en miljö där det talas ett främmande språk. Inte är ett litet barns liv lätt.

61. Se även Laine-Frigren, 'Children on the move'.

62. *Lastentarha* (1941:5–6), s. 62.

Ovanstående presscitat belyser vilka utmaningar och svårigheter som barnförflyttningarna till Sverige medförde, men detta var problem och hinder som barnexperter och andra involverade aktörer bemötte med tilltro och optimism i fråga om miljöombyttets potentiella möjligheter för de finska barnen.

Slutdiskussion

Vi tog avstamp i den svenske barnpsykiatrikern Sven Ahnsjös artikel *Råd till de finska barnens svenska föräldrar* (1944) och hans resonemang om de finska barnens eventuella själsliga lidanden till följd av förflyttningen från hem och familj. Detta resonemang vilade på en expertkunskap som omfattade en syn på barn som individer med ett inre emotionellt liv. Barnens reaktioner på svåra omständigheter var enligt experterna värda att uppmärksamma som grund för åtgärder och behandling. Det var en syn på barn som växt fram inom ramen för den kunskapsutveckling som under föregående decennier drivit på framväxten av rådgivningsbyråer och psykisk barna- och ungdomsvård i såväl Finland som Sverige. I bägge länderna fanns ambitioner att främja den offentliga barnhälsovårdens uppmärksamhet på barns och ungas "själsliga liv", eller med andra ord psykiska hälsa. Barnpsykiatrin hade förvisso inte ännu uppnått status som medicinsk specialitet, men bland barnläkare fanns inte sällan ett särskilt intresse för barns psyke, baserat på deras kliniska erfarenheter av den nära relationen mellan kropp och själ hos barn och unga. Att experterna vid tiden för evakueringarna inte uppmärksammade frågan om de finska krigsbarnens psykiska hälsa på samma sätt som man gjorde i England kan med andra ord inte härledas till brist på vare sig kunskap eller intresse hos samtida finska och svenska barnexperter. Ahnsjös beskrivningar av hur barns kroppsliga uttryck eller specifika beteenden var adekvata sätt för barn att uttrycka oro, ängslan eller andra "själsliga lidanden" vid förflyttningarna utgjorde en etablerad kunskap hos barnexperter och vilade på en stark ideologisk barnsyn som motiverade barnförflyttningarna i stort. Denna ideologiska syn på barn låg helt i linje med idén om miljöns stora betydelse för barns fysiska och psykiska utveckling i kombination med tilltron till att det gick att skapa och tillrättalägga goda miljöer för barn.

Hur ska vi då beskriva denna barnsyn? En välkänd metafor för ett barns utveckling är en liten grodd som för sin utveckling kräver en god

jordmån. Den är till viss del relevant för vår diskussion, men förmår inte fånga komplexiteten hos den barnsyn som Ahnsjö och andra personer omfattade. Om groddmetaforiken byggde på en föreställning om ett organiskt möte mellan grodden och jorden, karaktäriserades den barnsyn som Ahnsjö och andra uttryckte av ett mer dualistiskt tänkande. Det var en barnsyn som förenade två vitt skilda idéer; å ena sidan att varje barn föds med en uppsättning egenskaper och konstitutionella drag som utgör grunden för en unik individualitet, å andra sidan att det finns en omgivande miljö som är avgörande för barnets utveckling av sin individualitet. Det var en barnsyn grundad på antagandet om att det fanns ett utrymme mellan individen och miljön, vilket möjliggjorde ett samspel dem emellan. I barns fall var samspelet unikt, eftersom det utgjorde grundvillkoret för deras utveckling. Barn definierades primärt såsom varelser stadda i utveckling och utrymmet mellan barnet/individen och miljön definierades av utvecklingsprocessen.

Inom modern barndomssociologisk teori har denna betoning på *utveckling* i barns liv beskrivits i kritiska termer. Fokuset på utveckling resulterar i att barn inte betraktas som ”human beings” utan som ”human *becomings*”, det vill säga som ofärdiga och ännu omogna ”not-yet-adults”.⁶³ Det här leder till att deras status som aktörer i sin egen rätt – *human beings* – nedtonas eller helt undertrycks både inom forskning och politik. Barndomsforskare har visat hur detta i grunden handlar om ”developmentalism”, ett ideologiskt tänkande som dominerat synen på barn under 1900-talets utveckling av europeiska och nordiska välfärdsstater.⁶⁴ Den här synen på barn växte fram i början av 1900-talet genom medicinsk kunskapsutveckling om barns kroppsliga utveckling och sjukdomar, men den utvidgades så småningom med psykologiska dimensioner tack vare framväxten av nya socialvetenskaper, såsom barnpsykologi, psykoanalys och social barnavård.

När man började skissa upp och begreppsliggöra barns psykiska utveckling skedde det inte sällan med barns fysiska utveckling som förlaga; en stegvis utveckling med tydliga mognadsfaser som fastställdes med hjälp av statistik och normalfördelningskurvor. Mot den här

63. Se till exempel Allison James, 'Agency', Jens Qvortrup, William A. Corsaro & Michael-Sebastian Honig (eds.), *The Palgrave Handbook in Childhood Studies* (Houndmills, Basingstoke 2009), s. 34–45.

64. Erica Burman, *Deconstructing Developmental Psychology* (London 2017); Valerie Walkerdine, 'Beyond developmentalism', *Theory & Psychology* 3 (1993:4), s. 451–469.

bakgrunden formades i Norden en barnsyn som förmådde härbärgera finska och svenska barnexperter från olika kunskapstraditioner, allt från pediatrik och socialmedicin till pedagogik och socialvård. Barn betraktades som varelser stadda i utveckling, med en stor förmåga till både anpassning och lärande under förutsättning att den omgivande miljön hade resurser att möta deras fysiska och psykiska behov. Under det första steget förväntades den biologiska familjen och hemmet utgöra denna goda miljö, men om hemmet av olika skäl inte förmådde tillgodose barnets behov fanns det goda förutsättningar att flytta barnet till en annan miljö i syfte att stärka utvecklingsprocessen. Detta var en barnsyn som motiverade planeringen och genomförandet av förflyttningar av barn från Finland till Sverige under krigsåren.

Ahnsjös råd till de svenska föräldrarna låg helt i linje med denna tilltro. Vi argumenterar för att barnförflyttningarna, sedda mot denna bakgrund, blev ett projekt som på många sätt låg i linje med ett pågående socialpolitiskt reformarbete, en ”social ingenjörskonst”, som tog sin början under 1930-talet och under de följande decennierna kom att påverka samhällsutvecklingen i hela Norden.⁶⁵ Kritik mot evakueringsprojektet såsom potentiellt skadligt för barns psykiska hälsa stod i motsättning till den barnsyn som uppnått hegemoni, det vill säga hade fått status som en både självklar och naturlig tolkningsram. Alternativa tolkningar, till exempel att barn och deras primära vårdare anknyter och relaterar till varandra på ett sätt som är avgörande för barns psykiska utveckling, hade ännu inte vunnit insteg i Norden. Det existerade med andra ord en självklar tilltro till att förflyttningarna var för barnens bästa, en optimism baserad på en syn på barn som delades av barnexperter och andra aktörer på olika håll.

65. Olika perspektiv på denna samhällsplanering har undersökts till exempel i Tuomas Laine-Frigren, *Sotalasten monet elämät*, s.101–106; Bergenheim, *Yhteiskunnan, kansakunnan ja kansan asialla*; Katariina Parhi & Petteri Pietikäinen, 'Socialising the anti-social. Psychopathy, psychiatry and social engineering in Finland, 1945–1968', *Social History of Medicine* 30 (2017:3), s. 637–660.